

Den danske velfærdsstat i verden

af Helle Porsdam

Inspirationen fra USA

Den danske velfærdsstat blev opfundet af danskerne – det ved enhver. Sådan forholder det sig bare ikke helt. Socialreformens fader, K.K. Steincke, og statsminister Jens Otto Krag må dele noget af æren med fx Rockefeller-dynastiets grundlægger, den amerikanske oliemagnat John D. Rockefeller (1839-1937). Store dele af den velfærdsmodel, som vi danskere i vores selvforståelse anser for at være en dansk specialitet, er faktisk amerikansk inspireret. Via Rockefeller-fonden og andre amerikanske fonde blev danskere inviteret til USA for at lære socialpolitik. Det gjaldt i praksis med socialrådgivning og sundhedsarbejde, og det gjaldt fremme af socialpolitisk forskning. Rockefellers interesse for Danmark var ikke kun af humanitær art. Der var også penge på spil; Rockefeller ville sikre sig, at Europa efter 1. Verdenskrig og den russiske revolution i 1917 ikke orienterede sig for meget østpå og dermed lukkede af for handel og samkvem med USA. Han ville føre udenrigspolitik via sundhed, videnskab og forskning for folket, og det lille Danmark med den oplyste befolkning, det forankrede demokrati og den udsatte beliggenhed mellem vest og øst var i hans øjne et godt udgangspunkt for amerikansk eksport til Europa af »the American way of life.«

Siden Rockefellers tid er den amerikanske indflydelse på det danske samfund ikke blevet mindre. Efter 2. Verdenskrig forblev Danmark interessant for USA – blandt andet på grund af Grønlands strategiske beliggenhed. I Danmark – som i Vesteuropa i det hele taget – blev der fra amerikansk side ofret en hel del kræfter på at udbrede kendskabet til amerikanske ideer om velfærd og amerikansk kultur. Meningen var, at dette skulle fungere som en slags buffer mod kommunismen – altså som

den kulturelle del af Marshall Planen og Truman Doktrinen. Fremstødet for amerikansk kultur inkluderede bl.a. Fullbright udvekslingsprogrammet, hjælp til at oprette universitetsprogrammer i amerikanske studier og biblioteker via United States Information Agency.

I dette bidrag vil jeg imidlertid illustrere den amerikanske påvirkning på et andet og nyere felt. Et af de områder, hvor den amerikanske inspiration i dag gør sig bemærket, er juraen. USA er ikke længere blot en politisk og militær, en økonomisk-teknologisk og kulturel verdensmagt; landet er også en juridisk verdensmagt. Nutidens amerikanske samfund er – sådan groft sagt – kendetegnet ved at være et multikulturelt, civilt, forbrugs- og rettighedsbaseret samfund. I modsætning hertil har det danske samfund været karakteriseret ved en homogen befolkning, en stor offentlig sektor og en svag rettighedstradition. Der er imidlertid noget, der tyder på, at de to samfund begynder at ligne hinanden. Vi er ikke ved at få »amerikanske tilstande.« Men i forsøget på at bearbejde de problemer, som naturligt opstår, fordi vi bliver mere multikulturelle og globalt orienterede, synes vi at vælge løsningsmodeller, der er bekendte fra en amerikansk kontekst. Argumentet her vil være, at udviklingen hen imod et multietnisk og -kulturelt Danmark vil skubbe os i amerikansk retning. Vores velfærdsstat vil blive til et rettighedssamfund. Danskerne vil mere og mere opføre sig som forbrugere, der kræver valgfrihed og individuelle løsninger og fokuserer på deres rettigheder. Og de vil bruge Grundloven som et vigtigt instrument til at sikre sig disse rettigheder.

Den amerikanske tilstand

Lad os begynde med USA. Med undtagelse af de amerikanske indianere, som var der, længe før de hvide kom, og de sorte, som kom til Amerika som slaver, består den typiske amerikanske familie af indvandrere. Den konkrete indvandring kan være foregået for nogle generationer siden, men den er der i familiehistorien et eller andet sted. Dette har gjort USA til en global smeltedigel, en nation af nationer, som har indrettet sig politisk og kulturelt på at fungere som et multikulturelt land.

Det multikulturelle USA er i bund og grund et retliggjort samfund, i hvilket jurister og domstole spiller en ganske særlig rolle. Som jeg ser det, udgør den rettighedsorientering eller retliggørelse, vi i stigende grad oplever i Danmark, en påvirkning fra USA. Termen »retliggørelse« har været brugt på forskellige måder i diskussioner om rettens betyd-

ning i det danske samfund. Jeg bruger den til at beskrive den måde, hvorpå flere og flere danskere benytter sig af en rettighedsdiskurs dels til at formulere både offentlige og private værdier og normer, dels til at omdefinere mange politiske, sociale og kulturelle problemer til en hævden af interesser i form af retskrav. Europæiske intellektuelle har altid været bekymrede for den indflydelse, amerikansk populærkultur og amerikanske forbrugsvarer som hamburgere eller Hollywood-film og tv-serier har haft i vor del af verden. Analyserer man det politiske indhold – »budskabet« om man vil – i mange af disse amerikanske film og tv-serier, opdager man, at det ofte har noget med håndhævelsen af troen på »the rule of law« og den enkeltes rettigheder at gøre. Tænk blot på film som *Et spørgsmål om ære* (1992) eller *Philadelphia* (1993), i hvilke vakse unge advokater kæmper for de svages rettigheder. Et af de allervigtigste emner i amerikansk historie er netop det multikulturelle og -etniske, og når USA er blevet så rettighedsorienteret, hænger det bl.a. sammen med, at domstolene er blevet det sted, man mødes for at løse alle de mange konflikter, der uvægerligt vil opstå i et multikulturelt samfund, hvor der ikke er enighed om normer og værdier. Juraen har i USA udviklet sig til en form for civil religion, og det er budskabet om det fortræffelige i netop denne civile religion, der udbredes til resten af verden via amerikansk kultur.

Den amerikanske forfatning indtager en særstilling i det amerikanske samfund. Den er nærmest gået hen og blevet en sekulær bibel. Amerikanerne refererer til den i tide og utide – »det er min ret ifølge forfatningen at ...«! – og de fleste uddannede amerikanere har ganske godt styr på, hvad der står i den. Navnlig er de fortrolige med de første ti tilføjelser som omhandler vigtige politiske og civile rettigheder (The Bill of Rights). Det har været domstolene med Højesteret i spidsen, som har måttet definere, hvad der i praksis mentes med de i forfatningen nævnte rettigheder. Når der nu for eksempel står i den ottende tilføjelse til forfatningen (Eight Amendment), at det er forfatningsstridigt at påføre nogen »grusom og usædvanlig straf« (cruel and unusual punishment), betyder dette så, at dødsstraffen er forfatningsstridig? De fleste danskere vil nok umiddelbart mene, at dette spørgsmål burde besvares med et »ja,« men den amerikanske Højesteret har endnu ikke været tilbøjelig til at ville erklære dødsstraffen for forfatningsstridig. Den har taget tilløb til det et par gange, og der er visse tegn på, at der måske er et meningsskift på vej blandt Højesterets dommere. Hvis det er tilfældet – og det ville passe fint sammen med den kendsgerning, at

den amerikanske befolkning i stigende grad synes usikker på, hvorvidt dødsstraffen overhovedet hører hjemme i et demokratisk samfund som det amerikanske – vil det kunne aflæses i fremtidens domme. Der er p.t. flere sager på vej til Højesteret omhandlende dødsstraffen.

Som fortolker af forfatningen er den amerikanske Højesteret en væsentlig magtfaktor. Dette kommer regelmæssigt til udtryk i sager, hvor Højesteret gør brug af prøvelsesretten til at erklære love vedtaget i Kongressen forfatningsstridige. Prøvelsesretten er ikke direkte nævnt i forfatningen; Højesteret gjorde ganske simpelt i 1803 i sagen *Marbury v. Madison* gældende, at den havde denne ret. Det har navnlig været i det 20. århundrede – og i særdeleshed efter 2. Verdenskrig – at Højesteret har gjort brug af prøvelsesretten. Jo mere magt, Højesteret har fået – eller tiltaget sig – jo mere rift har der stået om udvælgelsen af de ni dommere. Disse indstilles af præsidenten og godkendes af Kongressen. Når man i sin tid valgte en sådan udvælgelsesproces (og skrev den ind i forfatningen), var det, fordi man ville sikre sig, at ikke alle grene af statsmagten var på valg og derfor ansvarlige over for flertallets ønsker og meninger. Minoriteters interesser måtte sikres, og det blev i praksis til domstolene, minoriteterne vendte sig for at blive hørt. Op gennem det 20. århundrede har først de sorte og dernæst stort set alle andre minoriteter og kvinderne kæmpet deres kamp for ligestilling og -stilling ved USA's domstole. I starten af århundredet tog den største sorte politiske organisation, NAACP (National Association for the Advancement of Colored People), helt bevidst den beslutning, at man ville forsøge at komme igennem med politiske og moralske krav hos domstolene i stedet for hos landets politikere, som man mente var for konservative og for lokalt orienterede. Højdepunktet kom for de sorte amerikanere med *Brown v. Board of Education of Topeka* i 1954, hvori Højesteret erklærede raceadskillelse i amerikanske skoler for forfatningsstridig. Denne dom var med til at starte borgerrettighedsbevægelsen, som gav startskuddet til alle de andre minoriteters kamp. Hos kvinderne var det højesteretsdommen *Roe v. Wade* fra 1973 om retten til fri abort, som skulle blive central i kampen for ligestilling.

Det bemærkelsesværdige er, at amerikansk jura og det juridiske system ikke blot er et sæt af bestemmelser om adfærd fra magteliten til folket samt et sæt af tekniske »redskaber« til bilæggelse af strid. I tilgift til dette, som amerikansk jura naturligvis også er, har befolkningen ned gennem historien og måske navnlig efter 2. Verdenskrig kunnet bruge systemet til håndhævelse af deres egne krav. Dette hænger bl.a. sammen

med, at amerikanerne i sin tid overtog sædvaneretten (common law) fra briterne. Sædvaneretten er ret skabt af/i domstolene på en »case-by-case« basis. Indbygget i amerikansk sædvaneret ligger altså en retsskabende funktion for dommeren – en tættere sammenkædning mellem politik og jura, end vi er vant til i vort system. Endvidere er der i amerikansk jura tale om et to-vejs system: Juraen kommer ikke udelukkende oppefra som et sæt af påbud, hvorefter befolkningen har at rette sig; den kan også starte nedefra og være det, amerikanerne kalder »empowering«, altså være den svages vej til magt. Der er et skær af græsrodkamp over de forskellige etniske gruppers juridiske kamp for ligestilling. Lige meget hvor lille og ubetydelig en sag er, står domstolene – og igen især Højesteret – for den menige amerikaner som garant for, at man kan få sin dag i retten (one's day in court), at man kan komme til orde. Nogle taler ligefrem om juraen som en form for »kulturlim« og domstolene som et mødested for alle uanset hudfarve, køn eller religion.

Man kan måske sammenfatte ovenstående ved at sige, at der i USA er gået ideologi i juraen. Der knytter sig håb og forventninger til den – håb og forventninger om, at man med domstolenes hjælp kan få USA til at leve op til idealet om ligestilling for alle. Man kan ved blot et hastigt blik på TV-guiden og de talrige amerikanske serier og film, som sendes også i dansk TV, og som omhandler jura og jurister – »*Ally*,« »*Dommervagten*,« »*Lov og orden*,« »*Forsvarerne*,« »*Amy's ret*« for bare at nævne nogle stykker – forvise sig om, hvorledes amerikansk retliggørelse og rettighedsdiskurs har forplantet sig til kulturlivet. Har man rent faktisk set nogle af disse serier og film – og måske endda oven i købet læst John Grishams, Scott Turows eller Sara Paretskys detektivromaner – vil man også hurtigt kunne opfatte, at der er et solidt element af utopi i den amerikanske juridiske populærkultur. Ude i det virkelige liv er tingene sjældent som på TV; her er det ikke altid »den rigtige,« som vinder.

Den danske udvikling

Menneskerettighederne spiller i dag en væsentlig rolle – også i Danmark. Vores udenrigsminister taler meget og gerne om menneskerettighedernes betydning for økonomisk og politisk udvikling rundt omkring i verden. Men også indenrigspolitisk er menneskerettighederne en politisk faktor, der ikke er til at komme uden om. Det bedste bevis på det så vi i foråret 2002, da Det danske center for Menneskerettigheder pludselig kom i mediernes søgelys, fordi Dansk Folkeparti gerne så Centret nedlagt.

Efter Dansk Folkepartis mening forsøger Centrets medarbejdere at putte visse politisk korrekte meninger ned over hovedet på danskerne – meninger, som måske nok er velmenende, men som i det lange løb vil skubbe Danmark i en forkert retning politisk og kulturelt. Dansk Folkeparti er ikke begejstrede for det nye, multikulturelle Danmark, som er ved at blive en realitet – og heller ikke for den retliggørelse, som kampen for lige rettigheder til alle uanset geografisk, politisk og kulturel baggrund er et udtryk for.

Menneskerettighederne har også holdt deres indtog i de danske retssale. Siden slutningen af 1980'erne har vi oplevet en rettighedsevolution. Der har været tale om en rolig og jævn udvikling, hvis udgangspunkt har været at tage individuelle rettigheder mere alvorligt i dansk ret. Dette handler dels om de forpligtelser, vi har påtaget os ved at tiltræde Den europæiske Menneskerettighedskonvention og det prestigetab, Danmark ville lide ved at blive dømt for at overtræde denne ved Den europæiske Menneskerettighedsdomstol – og dels om EU-rettens stigende betydning for ligestilling og antidiskrimination. Højesteret har i de senere år tydeligvis fundet inspiration både hos Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, EF-domstolen i Luxembourg og de øverste domstole i andre europæiske lande, især Tyskland. Udviklingen er allerede nået så vidt, at ingen dansk advokat, dommer eller embedsmand, der beskæftiger sig med områder af dansk ret som fx strafferet, socialret eller familieret, kan komme uden om at inddrage individets grundlæggende rettigheder, som disse er fastlagt i Grundloven og i Den europæiske Menneskerettighedskonvention.

Grundloven er en forholdsvis kort tekst, der traditionelt set ikke har haft den store betydning for lov og ret herhjemme. Hvad enten det gælder menneskerettighederne eller de grundlæggende principper i vores politiske system, så er de kun nødtørftigt eller slet ikke behandlet i Danmarks Riges Grundlov. Menneskerettighederne – både dem, der har med de politiske og borgerlige rettigheder at gøre, og dem, der har med de sociale og økonomiske rettigheder at gøre – har ikke desto mindre nydt en høj grad af beskyttelse i Danmark som også i de øvrige nordiske lande; det er blot ikke sket via Grundloven. Ifølge vores forfatningsmæssige tradition har Grundloven aldrig rigtigt været opfattet som et vigtigt instrument til at sikre disse rettigheder. Dette er nu ved at ændre sig. Den danske Højesteret har ladet sig påvirke af den noget mere dynamiske fortolkningsstil og det aktivistiske syn på domstolens rolle, som har vundet indpas i den europæiske rettigheds-

udvikling siden 2. Verdenskrig. Det så vi for alvor i Tvind-dommen fra 1999, hvor Højesteret for første gang nogen sinde gjorde brug af sin prøvelsesret til at erklære en lov grundlovsstridig. Tvind-dommen beviste, at der nu rent faktisk *er* nogen »ved siden af eller over Folketinget« – nemlig Højesteret. Ligesom det var tilfældet i USA, »tiltog« Højesteret sig simpelthen denne ret; den står ikke nævnt i Grundloven. Ved at underkende Tvindloven markerede Højesteret en reel vilje til at tage grundlovsspørgsmålet alvorligt. Dette er måske i virkeligheden noget af det mest betydningsfulde ved Tvind-dommen: Den gjorde Grundloven mere relevant for os. Grundloven har nu fået konkret betydning for den enkelte dansker som et sæt af egentlige retsnormer, der kan håndhæves i domstolssystemet.

Anerkendelsen af en mere dynamisk retsskabelse ved danske og andre europæiske domstole er et udtryk for, at den kontinentaleuropæiske tradition på menneskerettighedsområdet er under kraftig indflydelse fra den angloamerikanske sædvaneret. Indbygget i den amerikanske sædvaneret er, som vi så ovenfor, dels en mere retsskabende funktion for den enkelte dommer og dels en solid dosis rettighedsorientering eller -ideologi. Da der efter 2. Verdenskrig skulle etableres en demokratisk national regering i Tyskland, sørgede amerikanerne for, at der blev oprettet en forfatningsdomstol som et ekstra check på den føderale regering, og at der blev indført en rettighedsideologi som den, de kendte hjemmefra. Forbundsrepublikken Tyskland udviklede sig hurtigt til et rettighedsbaseret demokrati under stor indflydelse af den amerikanske model. Forfatningsdomstolen blev en lige så stålsat beskytter af fundamentale rettigheder, som den amerikanske Højesteret har været det af »The Bill of Rights,« og har haft stor indflydelse på udviklingen af menneskerettigheder i Europa. Den tyske forfatningsdomstols domme læses i dag med stor interesse af andre europæiske jurister, især når disse domme berører fundamentale menneskerettigheder. Påvirkningen blandt danske jurister og danske domstole fra amerikansk rettighedstankegang er derfor bl.a. foregået via Tyskland.

Hvilken indvirkning vil nu den øgede juridiske aktivisme, som Tvind-dommen og visse andre Højesteretsdomme synes at have indvarslet, have på det danske demokrati? Det korte svar herpå er, at domstolene vil blive en faktor i det politiske magtspil, således som vi kender det fra USA – en slags tredje statsmagt. En mere aktiv domstolsprøvelse vil betyde, at det i stigende grad vil blive domstolene – og ikke Folketinget og den politiske arena – som vil formulere grænserne for flertallets magt.

En anden måde at sige det på, er, at den øgede juridiske aktivisme vil være med til at ændre det danske parlamentariske demokrati til et »demokrati *med* konstitutionalisme.« Siden parlamentarismens indførelse i begyndelsen af det 20. århundrede har vi levet med »demokrati *uden* konstitutionalisme,« som er et demokrati uden aktiv domstolskontrol med lovgivningen. Det har været overladt til de folkevalgte i Folketinget inden for vide grænser at fortolke Grundloven, herunder også dens bestemmelser om grænserne for Folketingets egen lovgivende magt. Dette kan i sig selv være problematisk nok, men der er også et yderligere problem: Mindretallets rettigheder er ikke ordentligt beskyttede. I et land uden konstitutionalisme vil mindretallet skulle overbevise flertallet om det rimelige i lige netop deres behov. Lykkes dette ikke, må de underkaste sig flertallets vilje. Så længe der stadig er rimelig konsensus i Danmark om vigtige politiske, sociale og kulturelle emner, er dette ikke så slemt. Men situationen kan meget vel ændre sig. Efterhånden vil vi, som følge af vores EU-medlemskab og globale udviklinger i det hele taget, blive tvunget til at åbne vores grænser, og derfor finde os i at få en politisk situation, som er præget af langt større uenighed folk imellem.

Kernen i demokrati *med* konstitutionalisme er prøvelsesretten. En mere aktiv prøvelsesret vil være med til at sikre, at ikke blot flertallets, men også mindretallets krav bliver hørt. Det har, som vi så tidligere, bl.a. været tilfældet i amerikansk historie. Grundloven opregner en række fundamentale rettigheder for den enkelte borger, og disse må ikke kunne sættes ud af kraft, blot fordi flertallet i givet fald måtte ønske at »glemme« dem. Omvendt kan der nok være noget betænkeligt ved, at overførslen af magt fra politikere til jurister vil fratage de enkelte borgere/vælgere en del af den demokratiske ret, som hidtil har været anset som kernen i det danske demokrati. Det er valget, som har legitimeret lovgivningsmagten i vores demokrati. Magten har ikke haft sin legitimation ovenfra, men fra det danske folk. Der er en fare for, at vi nu i Danmark og Europa i stedet for et folkevalgt demokrati vil få en elite af dommere, som vil »bruge« det fremvoksende demokrati med konstitutionalisme til at udvikle en fælles retskultur via dynamiske eller kreative fortolkninger.

Amerikansk historie kan igen tjene som illustration. Siden daværende Højesteretspræsident John Marshall i 1803 skrev dom i sagen *Marbury v. Madison*, har et af de mest omdiskuterede emner i amerikansk politik været juridisk aktivisme over for juridisk tilbageholdenhed. Da Høje-

steret fx i Brown-dommen fra 1954 erklærede raceadskillelse i USA's skoler for forfatningsstridig, himlede Sydstaterne – hvis reaktion på Brown ikke overraskende var meget negativ – op om, at Højesterets dom var et klart udtryk for en tendens blandt de føderale domstole til at politisere og forklejne såvel Kongressens som det amerikanske folks autoritet. Noget af det, som stadig kan få sindene i kog, er udnævnelsen af føderale dommere. Ifølge forfatningen har præsidenten som tidligere nævnt ret til at udpege disse, men de skal godkendes af Kongressen for at kunne tiltræde deres embeder. Republikanerne i Kongressen gjorde under præsident Clinton alt for at forhale hans udnævnelser af føderale dommere. Alle de ubesatte dommerembeder fra dengang vil George W. Bush nu gerne have besat. Problemet er blot, at de demokratiske Kongresmedlemmer ikke er tilbøjelige til at ville anerkende Bush's overvejende konservative dommere. »Pay-back time,« som de siger!

Men tilbage til den hjemlige scene. Den øgede dommerindflydelse har allerede medført en større fokus på domstolene og dommerstanden i al almindelighed. Det har fx været diskuteret, hvad dommere kan tillade sig at involvere sig i uden for deres regulære arbejdstid (hvilke »ben,« de kan – og bør – have). Hvorvidt retskredse bør gøres større, og hvem der bør udnævne dommere har også været fremme i debatten. Med hensyn til dette med at udnævne dommere, så er det pr. 1. juli 1999 ikke længere Justitsministeriet, men et særligt Domstolsudnævnelsesråd under Domstolsstyrelsen, der indstiller til udnævnelse af dommere. Dette råd består af tre dommere (en højesterets-, en lands- og en byretsdommer), en advokat og to repræsentanter for offentligheden. Det lukkede karrieresystem har ligeledes været genstand for diskussion. I den betænkning fra 1996, der lå til grund for flere af disse ændringer, peges der fx på, at der må gøres noget for at sikre et mere forskelligartet rekrutteringsmønster til domstolene. Dersom domstolene skal have en større retsskabende funktion – og det mener forfatterne bag betænkningen vil være ønskværdigt – kræver det, at dommerkorpsset sammensættes på en sådan måde, at flere forskellige erfaringsgrundlag bliver tilgodeset. For ikke blot at få dommere, der tænker som embedsmænd og værner om statsmagten, vil det fx være fint, om flere advokater kunne blive interesserede i at blive dommere. For ikke længe siden blev advokat Thomas Rørdam udnævnt til højesteretsdommer – en udnævnelse, som må siges helt at være i tidens ånd.

Dansk velfærd på rettigheder?

Samtidig med, at vi har set en ændring af dansk demokrati over i retning af et demokrati med konstitutionalisme, har vi også set en stigende tendens til, at danskerne opfatter deres velfærd som en rettighed mere end som et tilbud eller en gave, de skal være taknemmelige for at opnå. Rettighedstankegangen vinder frem i en sådan grad, at der blandt ældre danskere ymtes om forkælelse og tagen-ting-for-givet hos de yngre generationer. Rent konkret ytrer rettighedstankegangen sig i en ny og »anderledes« slags retssager. Jeg tænker her på retssager inden for det sociale område – retssager, som omhandler sociale og økonomiske rettigheder. Vi har for eksempel set folk lægge sag an mod deres lokale kommune for ikke at leve op til de love, der er vedtaget på Christiansborg; vi har set flere erstatningssager for skader påført i arbejds medfør, og vi har set borgere lægge sag an mod staten, selvom de ikke selv umiddelbart er berørte parter i sagen. Ifølge det traditionelle søgsmålsbegreb kan vigtige offentligretlige spørgsmål, som ikke konkret berører sagsøgeren, ikke indbringes for domstolene. Højesteret har imidlertid i en række sager de senere år anerkendt behovet for domstolsprøvelse af væsentlige offentligretlige spørgsmål og derfor omfortolket kravet om »retlig interesse« i sagen. Det er sket i erkendelse af, at der findes retsområder, hvor der står meget generelle og almene samfundsinteresser på spil, og hvor det derfor kan være vanskeligt at udpege en enkelt person som den konkrete berørte. Resultatet er igen, at domstolene bliver en vigtige aktør i løsningen af væsentlige samfundsspørgsmål.

Godt i tråd hermed falder nogle af de forsøg, advokater har udført for at få visse af de i Grundloven nævnte sociale rettigheder, som tidligere blev opfattet som politiske programerklæringer, anerkendt som konkrete rettigheder. Tag for eksempel Grundlovens § 75, som taler om, at der »til fremme for almenvellet« bør gives »enhver arbejdsduelig borger mulighed for at arbejde på vilkår, der betrykker hans tilværelse.« Af Stk. 2 fremgår det endvidere, at »den, der ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til hjælp af det offentlige.« Efterhånden som der tales mere og mere om, at de såkaldte anden og tredje generations menneskerettigheder (de sociale, økonomiske og kulturelle) bør anerkendes på lige fod med første generations menneskerettighederne (de politiske og borgerlige rettigheder), er det en helt naturlig udvikling for en dansk advokat at ville tage lovgiver på ordet, så at sige – at afprøve, hvor langt domstolene er villige til at gå med hensyn til en konkret fortolkning af for

eksempel Grundlovens § 75. Og det er lige præcis, hvad der er ved at ske i en sag, som omhandler kontant-hjælpen til arbejdsløse. Her vil man have Højesteret til at tage stilling til, om det er grundlovsstridigt at standse kontanthjælpen til arbejdsløse, der ikke vil aktiveres. Dette er blot en refleksion af den konkrete betydning for den enkelte dansker, Grundloven synes at have fået som et sæt af egentlige retsnormer, der kan håndhæves i domstolssystemet.

Afslutning

Jeg vil slutte af med endnu en type »anderledes« sager, vi har oplevet i Danmark inden for de senere år. Da en nydansk kvinde i 1999 mødte op som erhvervspraktikant hos Magasin med tørklæde om hovedet, blev hun afvist. Dette skete under henvisning til forretningens almindelige beklædningsvejledning. Kvinden lagde sag an mod Magasin, og Østre Landsret fandt i august 2000, at Magasins afvisning var udtryk for indirekte diskrimination. Kvinden blev tilkendt en erstatning på 10.000 kr., og Magasin måtte ændre sin personalepolitik. Der var et vist element af ytringsfrihed over »Tørklædesagen,« som denne sag efterfølgende blev kaldt, men den indeholdt også et solidt element af identitetspolitik. Sammenkædningen her af værdier, mindretalsbeskyttelse og rettigheder er interessant. Den er noget nyt i dansk sammenhæng – men bestemt ikke i amerikansk.

Vi er i Danmark godt på vej til at få en rettighedsbaseret kultur, som minder en hel del om den amerikanske. Dette med at formulere et politisk, socialt eller kulturelt budskab ved hjælp af en rettighedsdiskurs er noget, vi vil se meget mere til de kommende år. Vi vil få flere sager som Tørklædesagen – sager, som har et multikulturelt, identitetspolitisk præg – og vi vil se vore domstole blive det sted, hvor man mødes for at løse alle de mange konflikter, der uvægerligt vil opstå i et multikulturelt samfund, hvor der ikke er enighed om normer og værdier.

